

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ГУМАНІТАРНИЙ ВІСНИК

ДЕРЖАВНОГО ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ
«ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ»

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ПЕДАГОГІКА
ПСИХОЛОГІЯ
ФІЛОСОФІЯ

ВИПУСК 32

ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ – 2014

THE MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF
UKRAINE

THE JOURNAL OF HUMANITIES

STATE HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENT
«PEREYASLAV-KHMELNYTSKYI STATE
PEDAGOGICAL UNIVERSITY NAMED AFTER
HRYHORIY SKOVORODA»

COLLECTION OF SCIENTIFIC PAPERS

PEDAGOGY
PSYCHOLOGY
PHILOSOPHY

EDITION 32

PEREYASLAV-KHMELNYTSKYI – 2014

ББК 74.58
Г 94

Гуманітарний Вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»: збірник наукових праць – Переяслав-Хмельницький, 2014. – вип. 32. – 306 с.

Збірник наукових праць засновано у 2000 році.

Засновник:

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди.

Свідоцтво про державну реєстрацію кв №16427-4899р від 20. 01. 2010 року.

Збірник затверджено постановою президії ВАК України

З психологічних та філософських наук від 14.04.2010 №1-05/3,

Педагогічних наук від 06.10.2010 №3-05/6.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР

КОЦУР В. П., доктор історичних наук, професор, дійсний член НАПН України

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

ПЕДАГОГІКА: **ВАСИЛЕНКО М. С.**, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України; **ВОЛКОВ Л. В.**, доктор педагогічних наук, професор; **ДОБРОСКОК І. І.** доктор педагогічних наук, професор, **НІКІТЧИНА С. О.**, доктор педагогічних наук, професор; **ТОКМАНЬ Г. Л.**, доктор педагогічних наук, професор; **ШАПРАН О. І.** доктор педагогічних наук, професор; **ЧЕРВОВА А. О.**, доктор педагогічних наук, професор Шуйського державного педагогічного університету (Російська Федерація).

ПСИХОЛОГІЯ: **БУЛАХ І. С.**, доктор психологічних наук, професор; **КОРНІЯКА О. М.**, доктор психологічних наук, професор; **КАЛМІКОВА Л. О.**, доктор психологічних наук, професор; **КУЗЬМЕНКО В. У.** доктор психологічних наук, професор; **МАНОХА І. П.**, доктор психологічних наук, професор; **НОВІКОВА Г. П.**, доктор психологічних наук, професор, головний науковий співробітник інституту інноваційної діяльності в освіті РАО (Російська Федерація); **ТАТЕНКО В. О.**, доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України.

ФІЛОСОФІЯ: **АНДРУЩЕНКО В. П.**, доктор філософських наук, професор, дійсний член НАПН України, член-кореспондент НАН України; **БАЗАЛУК О. О.**, доктор філософських наук, доцент; **В. П. КІНЦАНС**, доктор філософії, професор Латвійського університету (Латвія), **КОЦУР Н. І.** доктор історичних наук, професор, **РИК С. М.**, кандидат філософських наук, доцент (заступник головного редактора); **СТАДНИК М. М.**, доктор філософських наук, професор; **СТОГНІЙ І. П.**, доктор філософських наук, професор, **ЯРОШОВЕЦЬ В. І.**, доктор філософських наук, професор; **КОЖУХОВСЬКА Л. П.**, кандидат педагогічних наук, доцент, (відповідальний секретар).

РЕЦЕНЗЕНТИ: **ЛОДАТКО Є. М.** доктор педагогічних наук, професор; **ЗАСЬКІНА Л. В.** доктор психологічних наук, професор; **САМЧУК З. Ф.** доктор філософських наук, професор.

Рекомендовано вченою радою ДНВЗ Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди (протокол № 2 від 12 вересня 2014 р.)

ЗА ЗМІСТ, АВТОРСЬКУ ПОЗИЦІЮ ТА ДОСТОВІРНІСТЬ НАВЕДЕНИХ У СТАТТЯХ ФАКТІВ, ЦИТУВАНЬ, ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ НЕСУТЬ АВТОРИ.

ISBN 978-617-7009-28-2
ISSN 2308-5126

ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ДПУ
ІМЕНІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ, 2014.

BBK 74.58

G 94

The journal of humanities of the SHEE «Pereyaslav-Khmelnytskyi State Pedagogical University named after Hryhoriy Skovoroda»: collection of scientific works - Pereyaslav-Khmelnytskyi, 2014. ed. 32 306 p.

Collection of scientific works was founded in 2000.

Founders:

Pereyaslav-Khmelnytskyi State Pedagogical University
named after Hryhoriy Skovoroda

State registration certificate KB №16427-4899p from April 20. 01. 2010.

The collection was approved by resolution of the presidium of HAC of Ukraine
in psychological and philosophic sciences from 14.04.2010 №1-05 / 3,
pedagogical sciences from 06.10.2010 №3-05 / 6.

CHIEF EDITOR

Kotsur V. P., Doctor of History, Professor, Member of the NAPS of Ukraine

EDITORIAL BOARD:

PEDAGOGY: VASHULENKO M. S., Doctor of Pedagogy, Professor, Member of the NAPS of Ukraine;
VOLKOV L.V., Doctor of Pedagogy, Professor; Dobroskok I.I. , Doctor of Pedagogy, Professor;
NIKITCHYNA S.O., Doctor of Pedagogy, Professor; TOKMAN H. L., Doctor of Pedagogy, Professor;
SHAPRAN O. I., Doctor of Pedagogy, Professor; CHERVOVA A. O., Doctor of Pedagogy, Professor of
Shuya State Pedagogical University (Russia).

PSYCHOLOGY: BULAKH I. S., Doctor of Psychology, Professor; KORNIYAKA O. M. Doctor of
Psychology, Professor; KALMYKOVA L. O., Doctor of Psychology, Professor; KUZMENKO V. U. Doctor
of Psychology, Professor; MANOHA I. P., Doctor of Psychology, Professor; NOVIKOVA G. P., Doctor of
Psychology, Professor, the Chief Scientific Worker of the Institute of Innovational Activity in Education of
RAE (Russian Federation); TATENKO V. A., Doctor of Psychology, Professor, Associate Member of the
NAPS of Ukraine.

PHILOSOPHY: ANDRUSCHENKO V. P., Doctor of Philosophy, Professor, Member of the NAPS of
Ukraine, Member of the National Academy of Sciences of Ukraine; BAZALUK O. O., Doctor of Philosophy,
Associate Professor; KINTSANS V. P., Doctor of Philosophy, Professor of the University of Latvia (Latvia);
KOTSUR N. I., Doctor of History, Professor; RYK S. M., Ph. D., Associate Professor (Deputy Editor);
STADNYK M. M., , Doctor of Philosophy, Professor; STOJNIY I. P., Doctor of Philosophy, Professor;
YAROSHOVETS V.I., Doctor of Philosophy, Professor; KOZHUKHOVSKA L. P., Ph. D. of Pedagogy,
Associate Professor, (Executive Secretary).

Reviewers: LODATKO Ye. M., Doctor of Pedagogy, Professor; ZASYEKINA L.V., Doctor of Psychology,
Professor; SAMCHUK Z. F., Doctor of Philosophy, Professor.

*Recommended by the Academic Council of the SHEE «Pereyaslav-Khmelnytskyi State Pedagogical
University named after Hryhoriy Skovoroda» (proceedings № 2 from September 12, 2014)*

Authors are responsible for the content, author's position, accuracy of facts and quotes set out in the article.

ISBN 978-617-7009-28-2

ISSN 2308-5126

Pereyaslav-Khmelnytskyi SPU
named after Hryhoriy Skovoroda, 2014.

ЗМІСТ

ПЕДАГОГІКА

Аврамич Ю., Носаченко Т. Формування дизайнерського мислення у студентів вищих навчальних закладів засобами композиції.....	9
Барабаш В. До проблеми розвитку ідеї громадянського виховання в Україні.....	18
Герасимова А. Проблема формування професійної мотивації студентів під час навчання у вищому навчальному закладі.....	26
Годун Н. Основні структурні компоненти здорового способу життя сучасних старшокласників.....	36
Грінченко Ю. Психофізіологічний стан організму студентів-першокурсників під час адаптації до навчального процесу у вищій школі.....	44
Кожесвікова Л. Особливості педагогічної та музичної освіти в університетах Америки.....	54
Колемісць Ю., Бокиш О. Дидактичні особливості естетичного виховання учнів 5-9 класів на уроках трудового навчання.....	67
Кудря М. Формування освітнього середовища для розвитку і збереження національної ідентичності студентів вищих навчальних закладів.....	79
Лебединець Г. Тенденції розвитку педагогічної освіти і науки у вищих навчальних закладах України у 60-80-х роках ХХ століття.....	88
Леганькова О. Общая характеристика структуры и содержания электронных учебно-методических комплексов для высшего педагогического образования.....	100
Малашевська І. Сучасна система музичної освіти дошкільників: аналіз теорії та практики.....	112
Нікітчина С. Педагогічні умови впровадження результатів міжнародних проектів у підготовку викладачів ХХІ століття.....	122
Пильтай О. Роль школи в профорієнтаційній роботі з учнями.....	132
Савельєва Ю. До проблеми пошуку сутності сім'ї через постпатріархатні теорії: досвід постмодерну.....	142

Соснова М. Методичні передумови удосконалення фахової комунікативної компетенції студентів-нефілологів на уроках української мови.....	153
Титова О. Система професійної підготовки майбутніх фахівців з прикладної фізики в університетах лондону (на прикладі університету queen mary).....	164
Форостюк Т. Розвиток пізнавальної активності молодших школярів у процесі вивчення лексики української мови.....	178
Шмат Р. Концепція справедливості в стародавньому Китаї.....	186

ПСИХОЛОГІЯ

Белякова С. Психологічні особливості виникнення дефектів мовлення у близнюків та їх профілактика.....	198
Іващенко О. Критерії розвитку моральних цінностей майбутніх психологів.....	206
Пасічник В., Гуріна З. Сором'язливість у підлітковому віці та її прояви.....	215
Ткачук Т. Аналіз вивчення копінг-поведінки особистості в рамках суб'єктно-діяльнісного та структурно-функціонального підходів.....	225

ФІЛОСОФІЯ

Бояринцев О. Ідея патріотичного виховання молоді в історії вітчизняної освіти і педагогічної думки.....	235
Гайдаєнко І., Коцур В. Молодіжний рух і молодіжні організації в Україні у 90-ті роки ХХ ст.....	247
Кикоть С. Суспільно-політичні настрої української молоді в умовах соціально-політичних трансформацій другої половини 80-х років ХХ століття.....	260
Отрешко В. Духовна свобода особистості.....	272
Париш Н. Формування екологічної культури як соціальне завдання (до методології дослідження проблеми).....	286
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	297
ДО ВІДОМА АВТОРІВ	303

CONTENTS

PEDAGOGICS

Avramych Yu., Nosachenko T. Formation of design thinking in students of higher educational establishments by means of composition.....	9
Barabash V. Concerning the problem of civic education development in Ukraine.....	18
Herasimova A. The problem of forming professional motivation of students during their study in higher educational establishment.....	26
Huodong N. Basic structural components of a healthy lifestyle modern high school.....	36
Hrinenko Y. Physiological condition of the body first-year students in adapting to the educational process in higher school.....	44
Kozhevnikova L. Features of pedagogical and music education in american universities.....	54
Kolomiyets Yu., Bokshyts O. Didactic peculiarities of aethetic education of pupils of the 5-9 forms on the labour training lessons.....	67
Kudria M. Forming of educational environment for developing and preserving national identity of students of higher educational establishments.....	79
Lebedynets H. Tendencies of pedagogical education and science development in higher educational establishments of ukraine in 60-80-s of the xx-th century.....	88
Lehankova A. General description structure of and content of elektronik learning and methodic complexes for higher pedagogical education	100
Malashevskya I. Modern system of music education in preschoolers: analysis of theory and practice	112
Nikitchyna S. Pedagogical conditions of international projects implementation into preparation of the xxi-st century teachers	122
Pylytiay O. Role of school in professionally oriented work with pupils.....	132
Savelyeva Y. Examining family through the lens of post-patriarchy theory: the postmodern experience.....	142

Sosnova M. Methodic pre-conditions of professional communicative competence improvement of students not philologists on the lessons of ukrainian language...	153
Tytova O. The system of future specialists professional training in applied physics at the universities of london (queen mary university as an example).....	164
Forostiuk T. Development of cognitive activity of jubiors in the process of study the vocabulary of ukrainian language.....	178
Shmat R. Conception of justice in ansient china.....	186

PSYCHOLOGY

Beliakova Svitlana Psychological features of speech defects appearing in twins and their prevention.....	198
Ivashchenko Olena Criteria of the development of moral values of future psychologists.....	206
Pasichnyk Victoriia, Hurina Zoya Shyness in adolescence and its manifestations.....	215
Tkachuk Thaisiia Analysis Of study coping behavior of the individual within the subject activity and structural-functional approach.....	225

PHILOSOPHY

Boyaryntsev O. Idea of patriotic education of youth in the history of education and pedagogical thinking.....	235
Gaidaienko I., Kotsur V. Youth movement and youth organizations in 1990's in Ukraine.....	247
Kykot S. The socio-political attitudes of ukrainian youth in social and political transformations in the second half of the 80s of XX th century.....	260
Otreshko V. Spiritual freedom of personality.....	272
Parysh N. Formation of ecological culture as a social task (on methodology of research issue).....	286
INFORMATION ABOUT THE AUTHORS	300
INFORMATION FOR AUTHORS	303

УДК 159.923

Таїсія Ткачук

АНАЛІЗ ВИВЧЕННЯ КОПІНГ-ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ В РАМКАХ СУБ'ЄКТНО-ДІЯЛЬНІСНОГО ТА СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОГО ПІДХОДІВ

У статті обґрунтована актуальність дослідження опановуючої (копінг) поведінки як індивідуального способу взаємодії людини з ситуацією у відповідності з її власною логікою, значущістю у житті та психологічними можливостями. Здійснений аналіз дефініції «копінг-поведінка», головна задача якої полягає у забезпеченні та підтриманні фізичного й психічного здоров'я особистості.

Проаналізовано історичний зріз вивчення копінгу в змістовному контексті суб'єктно-діяльнісного підходу, в рамках якого копінг розглядається як поведінка суб'єкта, оскільки механізми подолання стресу використовуються людиною свідомо й цілеспрямовано.

Розглянуто структурно-функціональний підхід до вивчення копінгу, у контексті якого наголошується на здатності суб'єкта копінг-поведінки до саморегуляції і самоорганізації, що, у свою чергу, дає можливість людині забезпечити адекватні умовам мінливість та пластичність власної життєдіяльності на будь-якому рівні.

Здійснено аналіз нового підходу до розуміння копінг-поведінки, який реалізується через аналіз структурного (особистісного), динамічного (процесуального, ситуативного), регулятивного та екологічного (соціокультурного та соціально-психологічного) компонентів психології суб'єкта. Дані аспекти активності суб'єкта є детермінантами опанування шляхом надання переваги певним стратегіям і стилям.

Визначено, що структурний фактор копінгу представляє особистісні риси суб'єкта, які є предикторами конкретного стилю опанування; динамічний – включає особливості копінг-процесу у конкретній і мінливій ситуації, яка має певний рівень стресогенності для суб'єкта і оцінюється ним самостійно; екологічний – розглядається як затребуваність інтеріндивідуальних соціально-психологічних якостей суб'єкта, їх внесок в ефективність адаптації; регулятивний – проявляється у можливості розвитку і формуванні копінг-поведінки.

Ключові слова: копінг, копінг-поведінка, суб'єктно-діяльнісний підхід, структурно-функціональний підхід, саморегуляція, фактори копінгу (структурний, динамічний, екологічний, регулятивний).

В статье обосновывается актуальность исследования совладающего поведения (копинга) как индивидуального способа взаимодействия человека со стрессовой ситуацией соответственно ее логике, значимости в жизни и психологическим возможностям индивидуума. Проанализована дефиниция «копинг-поведение», основной задачей которой есть обеспечение и поддержание физического и психологического здоровья личности.

Рассмотрены особенности изучения совладающего поведения в содержательном контексте субъектно-деятельного подхода, в рамках которого

оно рассматривается как поведение субъекта, поскольку механизмы преодоления стресса используются человеком осознанно и целенаправленно.

Изучен структурно-функциональный подход к изучению копинга, в контексте которого подчеркивается способность его субъекта к саморегуляции и самоорганизации, что, в свою очередь, дает возможность человеку обеспечить адекватные условиям изменчивость и пластичность собственной жизнедеятельности на всех уровнях.

Представлен анализ нового подхода к понимаю копинг-поведения, который реализуется через анализ структурного (личностного), динамического (процессуального, ситуативного), регулятивного и экологического (социокультурного и социально-психологического) компонентов психологии субъекта. Данные аспекты активности субъекта есть детерминантами совладания способом выбора определенных стратегий и стилей.

Определено, что структурный фактор копинга являет собой личностные черты субъекта, которые есть предикторами конкретного стиля совладания; динамический – включает особенности копинг процесса в условиях конкретной и изменчивой ситуации, которая имеет обладает определенным уровнем стрессогенности для субъекта и оценивается им самостоятельно; экологический – рассматривается как затребованность интериндивидуальных социально-психологических свойств субъекта, их вклад в эффективность процесса адаптации; регулятивный – проявляется в возможности развития и формирования копинг-поведения.

Ключевые слова: копинг, копинг-поведение, субъектно-деятельный подход, структурно-функциональный подход, саморегуляция, факторы копинга (структурный, динамический, экологический, регулятивный).

The article explains the relevance of the study of coping (coping) behavior as an individual way of human interaction of a man with stress situation according to its logic, significance in the life of the individual and psychological capabilities. The definition of «coping behavior», whose main task is, ensuring and maintaining of physical and mental health of individuals was analyzed.

Historical analysis of the study of coping was made in a meaningful context of subject-active approach, in which it is seen as the subject's behavior, because the mechanisms of stress overcoming are used by man consciously and purposefully.

The structural-functional approach to the study of coping was regarded in the context of emphasizing the ability of its subject to self-regulation and self-organization, which in its turn enables the person to provide adequate conditions variability and plasticity of the own life at all levels.

It also presents an analysis of a new approach to understanding the coping behavior, which is realized through the analysis of structural (personal), dynamic (procedural, situational), regulatory and environmental (social-cultural and social-psychological) components of the subject of psychology. These aspects of the subject's activity are the determinants of coping in the way of giving advantage to specific strategies and styles.

It was determined that the structural factor of coping presents the personality traits that are predictive of a particular style of coping; the dynamic features include coping process in specific and volatile situation that has a certain level of stress for the subject and is evaluated by him independantly; ecologic is seen as requesting interindividual socio-psychological characteristics of the subject, their contribution to

the effectiveness of the adaptation process; regulatory is manifested in the possibility of the development and formation of coping behavior.

Keywords: *coping, coping-behavior, subject-active approach, structural-functional approach, selfregulation, coping factors (structural, dynamical, environmental, regulatory).*

Актуальність дослідження. Ми розпочали нове тисячоліття з багатьма нерозв'язаними соціально-економічними, екологічними та соціальними проблемами, які у нашому суспільстві набули загрозливого характеру. Це значною мірою послаблює у людей можливості контролювати події, підсилює почуття безнадійності, тим самим знижуючи їх готовність до подолання складних життєвих ситуацій. За таких умов домінуючим настроєм більшості громадян є песимізм і тривожність, які викликані соціально-стресовими впливами і призвели до стрімкого зростання кількості хворих на соматичні та нервово-психічні захворювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Психологія подолання життєвих труднощів носить назву копінг-поведінки (копінг) і є нині однією з актуальних у сучасній психології. Вона розглядається як когнітивні та поведінкові зусилля, які постійно змінюються та застосовуються людиною для того, щоб упоратися зі специфічними внутрішніми та/або зовнішніми вимогами, що надзвичайно напружують або перевищують ресурси людини. Поняття «опановуюча поведінка» походить від англ. «to cope» – опановувати, долати. Таким чином, опанування та копінг є синонімічними поняттями. Виникнення труднощів неможна уникнути, оскільки вони є природнім, закономірним наслідком складного процесу взаємодії суб'єкта з оточуючим світом. У зв'язку з цим людині необхідно постійно використовувати всі можливі ресурси для того, щоб долаючи труднощі залишатися адаптивною і почуватися більш менш безпечно [Крюкова, 2004; Ткачук, 2011].

Копінг (coping) – це індивідуальний спосіб взаємодії людини з ситуацією у відповідності з її власною логікою, значущістю у житті та психологічними можливостями. Психологічне призначення копінгу полягає у тому, щоб якомога краще адаптувати людину до вимог ситуації, дозволяючи їй послабити або пом'якшити ці вимоги, зробити спробу уникнути або звикнути до них, тобто погасити її стресовий вплив. Тому головна задача копінгу – забезпечення і підтримання фізичного і психічного здоров'я особистості [Крюкова, 2004].

Стрес може переживатися емоційно, когнітивно, поведінково, але, як правило, існують багаточисельні і неповторні комбінації всіх трьох компонентів. Саме через це, при оцінці копінга необхідно враховувати обидві його функції. Оцінка індивідом стресової ситуації визначає пропорційне представництво кожної функції. Поведінка, яка має на меті усунути або зменшити інтенсивність впливу стресора, змінити зв'язок стресу з власне фізичним або соціальним середовищем розглядається як активна копінг-поведінка. Пасивна копінг-поведінка являє собою інтрапсихічні форми подолання стресу, призначені для зниження емоційного збудження раніше, ніж зміниться ситуація [Folkman, Lazarus, 1980].

Історичний зріз досягнень вивчення копінг-поведінки у зарубіжній та вітчизняній психології простежується у змістовому контексті психоаналітичної, когнітивно-біхевіоральної психології, теорії особистісних рис, суб'єктно-діяльнісного та структурно-функціонального підходів.

В термінах динаміки Его копінг-поведінка розглядається як один із засобів психологічного захисту та використовується для послаблення напруги (А. Фройд, Г. Вайлант), в теорії особистісних рис копінг трактується

як процес опанування кризових ситуацій, успішність якого можна прогнозувати на основі оцінки індивідуально-психологічних особливостей людини та її схильностей до подолання стресу (Р. Моос). Р. Лазарус та С. Фолкман запропонували ситуаційну модель, наголошуючи на важливості когнітивної оцінки стрес-факторів в умовах певної ситуації, оскільки спроби зрозуміти копінг лише як атрибут особистості або стиль опанування нею стресу не були успішними.

Мета написання статті є аналіз вивчення копінг-поведінки в рамках суб'єктно-діяльнісного та структурно-функціонального підходів

Виклад основного матеріалу. Суб'єктно-діяльнісний підхід у вивченні копіngu полягає у визнанні людини активним суб'єктом різноманітних форм довільної активності. Він долає обмеженість «постулату безпосередності», відповідно до якого внутрішня і зовнішня активність особистості прямо обумовлюється впливами оточуючого середовища або окремими психічними функціями, і розкриває її спроможність до самодетермінації, самовизначення і саморозвитку (К. Абульханова-Славська, Л. Анциферова, В. Знаков) [Абульханова-Славская, 1980; Анциферова, 1994; Знаков, 2004].

Однією з проблем, яка розглядається у рамках суб'єктно-діяльнісного підходу є проблема критеріїв людини як суб'єкта власної діяльності. На думку Т. Крюкової, спроможність до опанування може бути розглянута як один з критеріїв суб'єкта. Вона розглядає копінг саме як поведінку суб'єкта, оскільки, на її думку, механізми опанування використовуються людиною свідомо і цілеспрямовано. Цю думку спростовує Т. Корнілова, наполягаючи на функціонально-рівневій концепції прийняття рішень, у рамках якої розуміння саморегуляції передбачає наявність у динамічних регулятивних системах рішень і дій людини як усвідомлюваних, так і неусвідомлюваних компонентів. Вибір стилю і стратегії опанування пов'язаний з цілеутворенням, що включає як усвідомлювані процеси постановки цілей, так і неусвідомлювані антиципації, за якими стоять процесуальні впливи особистісних уподобань, мотиваційних ієрархій, засобів розв'язання важких ситуацій, які автоматично використовуються та ін.

Т. Крюкова пропонує новий підхід до розуміння копінг-поведінки, який здійснюється через аналіз структурного (особистісного), динамічного (процесуального, ситуативного), регулятивного і екологічного (соціокультурного і соціально-психологічного) компонентів психології суб'єкта. Згідно точки зору Т. Крюкової, дані аспекти активності суб'єкта є детермінантами опанування шляхом надання переваги певним стратегіям і стилям [Крюкова, 2004].

Структурний фактор копіngu представляє особистісні риси суб'єкта, які є предикторами конкретного стилю опанування. Динамічний фактор включає особливості копінг-процесу у конкретній і мінливій ситуації, яка має певний рівень стресогенності для суб'єкта і оцінюється ним самостійно. Екологічний фактор копіngu розглядається як затребуваність індивідуальних соціально-психологічних якостей суб'єкта, їх внесок в ефективність адаптації. Регулятивний фактор проявляється у можливості розвитку і формуванні копінг-поведінки.

Грунтуючись на теорії багаторівневої системи організації і чисельної детермінації психічного розвитку (Б. Ананьєв, А. Брушлинський), можна зробити висновок, що суб'єкта копінг-поведінки відрізняє здатність до саморегуляції і самоорганізації. Проблема психічної регуляції поведінки і діяльності виступає ключовою у процесі реалізації суб'єктного підходу у психологічному дослідженні. Концепція суб'єкта соціальної поведінки та його саморегуляції (усвідомленого рівня психічної

саморегуляції) ґрунтується на поглядах про те, що особистість – це особлива регуляторна інстанція, яка забезпечує оволодіння індивідом своєю поведінкою і розвитком. По мірі ускладнення активності розвиваються рівні регуляції: виникає усвідомлена довільна регуляція, саморегуляція довільної активності [Ананьев, 1969].

Найбільш відомою є теоретична модель психічної регуляції і саморегуляції О. Конопкіна, В. Моросанової, А. Осницького, розроблена з позицій *структурно-функціонального підходу*. На думку вищезгаданих авторів, саморегуляція являє собою процеси ініціації і висування суб'єктом цілей активності, а також управління досягненням цих цілей. Процеси саморегуляції розглядаються згаданими вченими як внутрішня цілеспрямована активність людини, яка реалізується за рахунок системної участі найрізноманітніших процесів, явищ та рівнів психіки. Предметом психології саморегуляції є інтегративні психічні явища і процеси, які забезпечують самоорганізацію різних видів психічної активності людини, цілісність її індивідуальності та особистості. Аналіз механізмів саморегуляції відбувається у рамках проблематики індивідуальних стилів регуляції, реалізації різних форм довільної активності і діяльності (навчальної, трудової), регуляції психічних станів, вікових аспектів її становлення [Конопкин, 1980; Осницкий, 1996; Моросанова, 1998]

Існують різні погляди вчених на рівні саморегуляції: рівень психологічної саморегуляції сприяє підтриманню оптимальної психічної активності, що є необхідною для успішного виконання діяльності (Альбуханова-Славська); операційно-технічний рівень регуляції відповідає за організацію і корекцію дій суб'єкта (О. Конопкін); особистісно-мотиваційний рівень саморегуляції дозволяє усвідомити мотиви своєї діяльності і скеровувати потребово-мотиваційну сферу (Б. Братусь, Ф. Василюк, Б. Зейгарник) [Василюк, 1984; Зейгарник, 1986].

Б. Зейгарник розглядає саморегуляцію як свідомий процес, який спрямований на керування своєю поведінкою. Нею виокремлюються два рівня саморегуляції: операційно-технічний, пов'язаний з свідомою організацією дій з допомогою засобів оптимізації і мотиваційний, на якому організується загальна спрямованість діяльності з допомогою управління потребово-мотиваційною сферою.

У рамках мотиваційного рівня саморегуляції можна виокремити дві її форми: саморегуляція як вольова поведінка, що

протікає в умовах мотиваційного конфлікту і саморегуляція, спрямована на гармонізацію мотиваційної сфери, усунення внутрішніх конфліктів і протиріч на основі свідомої перебудови і появи нових смислів. Друга форма саморегуляції ефективна у критичних ситуаціях, коли досягнення мети і здійснення життєво важливих для особистості цілей і мотивів у силу об'єктивних причин стає неможливим і є складовою діяльності переживання. Процес переживання – особлива внутрішня діяльність щодо народження нових смислів, що актуалізується у критичних ситуаціях [Зейгарник, 1986].

Основними механізмами особистісно-мотиваційного рівня саморегуляції є рефлексія і смислове зв'язування. Перша дозволяє людині подивитися на себе об'єктивно, проаналізувати і співставити різні події власного життя, спрямована на усвідомлення смислу власного життя, оскільки фіксує процес діяльності, відчужує і об'єктивує його, робить можливим свідомий вплив на цей процес. Завдяки рефлексії існує можливість подивитися на себе «з боку», змінити своє ставлення до оточуючого середовища, перебудувати свій внутрішній світ, пристосуватися до мінливої дійсності. На відміну від неусвідомлюваних форм саморегуляції (психологічних захистів), рефлексія є способом саморозвитку особистості. Смислове зв'язування – це механізм саморегуляції, за участі якого відбувається формування нового смислу через його емоційне насичення шляхом зв'язування нейтрального змісту з мотиваційно-смисловою сферою особистості.

Отже, особистісно-мотиваційний рівень саморегуляції – це особлива форма внутрішньої активності, спрямована на збереження внутрішньої гармонії, самоідентичності, що забезпечує успішність самоактуалізації.

Таким чином, саморегуляція є системний процес, який забезпечує адекватну умовам мінливість, пластичність життєдіяльності суб'єкта на будь-якому її рівні – це внутрішня цілеспрямована активність людини, що реалізується за участі різних процесів, явищ та рівнів психіки. У процесах саморегуляції отримує вираз єдність і системна цілісність психіки. Критична ситуація висуває підвищені вимоги до саморегуляції особистості. Для опанування її можуть бути задіяні як діяльнісна, так і особистісна саморегуляція. Успішність і ефективність опанування залежить від сформованості обох рівнів, а дієвість особистісних змістів – від загальної сформованості системи саморегуляції людини.

Дж. Едвардс (J. Edwards) запропонував свою модель стресу і

копінгу, що являє собою узагальнення, зроблене вченим на основі аналізу теорії стресу і копінгу і включає у себе елементи з теорій мотивації прийняття рішення і контролю. Автор визначає стрес, як негативну розбіжність між актуальним і бажаним психічним станом за умови, коли наявність цієї розбіжності значуща для людини. Термін «негативна розбіжність» показує, що стрес існує, коли актуальний стан людини не відповідає бажаному стану. На усвідомлення впливають не лише особливості людини і її фізичне та соціальне оточення, але також доступна інформація і власні когнітивні структури реальності [Edwards, 1988].

Розбіжність впливає на психічне та фізичне самопочуття, а також на копінг, тобто на зусилля особистості щодо пом'якшення цих негативних впливів. Копінг, у свою чергу, впливає на детермінанти стресу наступним чином: безпосередньо змінюючи аспекти фізичного і соціального оточення; змінюючи особистісні характеристики; змінюючи інформацію, на якій ґрунтуються почуття; видозмінюючи почуття засобом когнітивної перебудови дійсності; регулюючи бажання для зменшення розбіжності; зменшуючи значущість розбіжності.

Підсумовуючи можна зробити висновок, що під впливом стресу людина може вибирати з великого різноманіття стратегій. Як зазначає Дж. Едвардс, особистість може свідомо створювати набір копінг-стратегій, оцінювати можливі наслідки кожного варіанту і вибирати ту, яка зводить до мінімуму наслідки стресу і покращує самопочуття. Проте вона не завжди обирає раціональний підхід [Edwards, 1988].

Багато дослідників у галузі прийняття рішень зазначають, що люди під впливом стресу недостатньо використовують раціональні допінг-стратегії. І хоча зростаючий стрес може мотивувати людину на створення великої кількості копінг-альтернатив, це може спровокувати емоційні та психічні розлади і, таким чином, сприяти виникненню реакцій ярості, паніки або захисних механізмів.

Висновки. Таким чином, у сучасній психологічній науці копінг-поведінка розглядається як індивідуальний спосіб взаємодії людини з ситуацією у відповідності з її власною логікою, значущістю у житті та психологічними можливостями.

В змістовному контексті суб'єктно-діяльнісного підходу копінг розглядається як поведінка суб'єкта, оскільки механізми подолання стресу використовуються людиною свідомо й цілеспрямовано. Натомість у рамках

структурно-функціонального підходу до вивчення копінгу наголошується на здатності суб'єкта копінг-поведінки до саморегуляції і самоорганізації, що, у свою чергу, дає можливість людині забезпечити адекватні умовам мінливість та пластичність власної життєдіяльності на будь-якому рівні.

Аналіз нового підходу до розуміння копінг-поведінки реалізується через аналіз структурного (особистісного), динамічного (процесуального, ситуативного), регулятивного та екологічного (соціокультурного та соціально-психологічного) компонентів психології суб'єкта. Дані аспекти активності суб'єкта є детермінантами опанування шляхом надання переваги певним стратегіям і стилям. Так, структурний фактор копінгу представляє особистісні риси суб'єкта, які є предикторами конкретного стилю опанування; динамічний – включає особливості копінг-процесу у конкретній і мінливій ситуації, яка має певний рівень стресогенності для суб'єкта і оцінюється ним самостійно; екологічний – розглядається як затребуваність інтеріндивідуальних соціально-психологічних якостей суб'єкта, їх внесок в ефективність адаптації; регулятивний – проявляється у можливості розвитку і формуванні допінг поведінки.

ЛІТЕРАТУРА

- Абульханова-Славская, 1980* – Абульханова-Славская К. А. Деятельность и психология личности / К. Абульханова-Славская. – М.: Наука, 1980. – 335 с.
- Анциферова, 1994* – Анциферова Л. И. Личность в трудных жизненных ситуациях: переосмысление, преобразование ситуаций и психологическая защита / Л. И. Анциферова // Психологический журнал. – 1994. – т.15, № 1. С.45-54.
- Василюк, 1984* – Василюк Ф. Е. Психология переживания / Ф. Е. Василюк. – СПб., 1984. – 186 с.
- Зейгарник, 1986* – Зейгарник Б. В. Психопатология. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1986. – 287 с.
- Знаков, 2004* – Знаков В. В. Психология половых и гендерных различий / В. В. Знаков // Психология и практика. – Вып.3 /Отв. В. И. Кашницкий / Инт-т педагогики и психологи. – Кострома: Узд-во КГУ им.Н.Некрасова, 2004. – 245 с.
- Конопкин, 1980* – Конопкин О. А. Психологические механизмы регуляции деятельности. М., 1980. – 311 с.
- Крюкова, 2004* – Крюкова Т. Л. Психология совладающего поведения: [монография] / Т. Л. Крюкова. – Кострома: КГУ им.Н. Некрасова – студия оперативной полиграфии «Авантитул», 2004. – 254 с.
- Моросанова, 1998* – Моросанова В. И. Индивидуальный стиль саморегуляции: феномен, структура и функции в произвольной активности человека. – М.: Наука. — 1998
- Осницкий, 1996* – Осницкий А. К. Проблемы исследования субъектной активности // Вопросы психологии. – № 1. – 1996. – с. 5-19
- Ткачук, 2011* – Ткачук Т. А. Копінг-поведінка: стратегії та засоби реалізації:

- Монографія / Т. А. Ткачук. – Ірпінь: Нац. ун-т ДПС України, 2011. – 286 с.
- Edwards* , 1988 – Edwards J. R. The Determinants and Consequence of Coping with Stress: Cause, Coping and Consequence of stress at work / (Ed.) C. L. Cooper and R. Payne. 1988. P.233-263
- Folkman, Lazarus, 1980* – R Folkman S., Lazarus R. An analysis of coping in a middle-age-community sample //Jornal of Health and Social Behavior. 1980. Vol.21.P.219-239.

REFERENCES

- Abul'khanova-Slavskaya, 1980* – Abul'khanova-Slavskaya K. A. Deyatel'nost' y psykholohyya lychnosty /K. Abul'khanova-Slavskaya. – M.: Nauka, 1980. – 335 s.
- Antsyferova, 1994* – Antsyferova L. Y. Lychnost' v trudnykh zhyznennykh sytuatsyyakh: pereosmyslenye, preobrazovanye sytuatsyy y psykholohycheskaya zashchyta / L. Y. Antsyferova // Psykholohycheskyy zhurnal. – 1994. – t.15, № 1. S.45-54.
- Vasylyuk, 1984* – Vasylyuk F. E. Psykholohyya perezhyvanyya / F. E. Vasylyuk. – SPb., 1984. – 186 s.
- Zeyharnyk, 1986* – Zeyharnyk B. V. Psykhopatolohyya. – M.: Yzd-vo Mosk. un-ta, 1986. – 287 s.
- Znakov, 2004* – Znakov V. V. Psykholohyya polovyykh y hendernyykh razlychyy / V. V. Znakov // Psykholohyya y praktyka. – Вып.3 /Otv. V. Y. Kashnytskyi / Ynt-t pedahohyky y psykholohy. – Kostroma: Uzd-vo KHU ym.N. Nekrasova, 2004. – 245 s.
- Konopkyn, 1980* – Konopkyn O. A. Psykholohycheskye mekhanizmy rehulyatsyy deyatel'nosti. M., 1980. – 311 s.
- Kryukova, 2004* – Kryukova T. L. Psykholohyya sovladayushcheho povedenyya: [monohrafiya] / T. L. Kryukova. – Kostroma: KHU ym. N. Nekrasova – studyya operativnoy polyhrafyy «Avantytul», 2004. – 254 s.
- Morosanova, 1998* – Morosanova V. Y. Yndyvdydual'nyy styl' samorehulyatsyy: fenomen, struktura y funktsyy v proyvol'noy aktyvnosti cheloveka. M.: Nauka. — 1998
- Osnytskyi, 1996* – Osnytskyi A. K. Problemy yssledovanyya sub'yektnoy aktyvnosti // Voprosy psykholohyy. № 1. – 1996. – s. 5-19
- Tkachuk, 2011* – Tkachuk T. A. Kopinh-povedinka: stratchiyy ta zasoby realizatsiyy: Monohrafiya / T. A. Tkachuk. – Irpin': Nats. un-t DPS Ukrayiny, 2011. – 286 s.
- Edwards* , 1988 – Edwards J.R. The Determinants and Consequence of Coping with Stress: Cause, Coping and Consequence of stress at work / (Ed.) C. L. Cooper and R. Payne. 1988. P.233-263
- Folkman, Lazarus, 1980* – R Folkman S., Lazarus R. An analysis of coping in a middle-age-community sample //Jornal of Health and Social Behavior. 1980. Vol.21.P.219-239.

Надійшла до друку 20.06.2014.